

Dve reality sveta

– „svet našich zmyslov“ a „svet za nimi“

Veda a viera si neodporujú. Nielenže môžu existovať vedľa seba, ale môžu sa dokonca podporovať, a to napriek tomu, že vedecky nemožno napr. dokázať existenciu Boha (no, treba jedným dychom dodať, že takto nemožno jeho existenciu ani vyvrátiť). Pre toto tvrdenie je možné uviesť veľa dôkazov (o mnohých som písal vo svojich knihách a článkoch).

Musíme si však uvedomiť, že veda a viera sa zaoberajú rôznymi realitami, a preto nemožno jednoducho zamieňať alebo navzájom prenášať ich metódy. Súčasní ateisti sa často stavajú do pozície akýchysi „apoštolov rozumu“, a považujú sa za nadradených ostatným ľuďom – tým, ktorí sa spoliehajú na vieru. Tvrdia o sebe, že sa spoliehajú iba na svoj rozum a na dôkazy (fakty), a veriaci že vraj prijímajú mnohé veci bez akýchkoľvek dôkazov. Ale je to naozaj pravda? Pozrime sa ako je to v skutočnosti.

Ateisti v skutočnosti nevyžadujú žiadne dôkazy v mnohých veciach, proste v ne (alebo o nich) veria (že sa stali, že sú, že existujú). Mohol by som tu napr. spomenúť mnohé skutočnosti, ktoré evolučná teória nedokáže vysvetliť, ba ktoré túto teóriu spochybňujú, robia ju úplne nevierohodnou. Napriek tomu v túto teóriu a v mnohé nepodložené predpoklady, o ktoré sa ona (i iné ich tvrdenia) opiera, ateisti veria. No teraz nechcem hovoriť o konkrétnych vedeckých faktoch, ktoré ateisti prijímajú nie na základe dôkazov, ale na základe viery, teraz sa chcem sústrediť na otázky, ktoré majú všeobecnejší charakter – na otázky súvisiace s vnímaním, poznávaním, s možnosťami a hranicami ľudského rozumu.

Ateisti nevyžadujú žiadne dôkazy o tom, či ľudský rozum je najlepší – dokonca jediný – spôsob, ako porozumieť realite. Neopierajú sa pritom o žiadne fakty, proste tomu veria. Možno si ani neuvedomujú, že tu vychádzajú z veľmi dôležitého predpokladu, z domnienky, že vedecké postupy im úplne sprístupňujú realitu. A práve z tohto predpokladu (celkom nepodloženého) čerpajú svoju aroganciu. Významní ateisti D. Dennett a R. Dawkins si napríklad hovoria „brights“, jasné hlavy, pretože si o sebe myslia, že sú múdrejší než veriaci vedci. A pritom ich pýcha a arogancia – ako si ukážeme – vôbec nie je na mieste.

¹ Je známe, že skutočná veda (ako ju poznáme od 16. – 17. storočia) vyrástla na pôde kresťanstva (prvé „vedecké centrá“ boli v kláštoroch; najväčší prírodovedci boli hlboko veriaci ľudia, a verejne priznávali, že ich objavy dokazujú iba Božiu moc a slávu).

Na druhej strane mnohé vedecké objavy odhaľujú „zázraky prírody“, ktoré by inak človek nemohol vnímať. Napr. „mikrosvet“, ktorého nesmierna zložitosť a účelnosť vylučujú naivné predstavy o jeho „náhodnom vzniku“ (spomeňte si, čo bolo svojho času písané v našom časopise o tzv. „inteligentnom designe“ alebo o „neredukovateľnej komplexnosti“ biologických systémov). A to isté platí aj o „makrosvete“ – o vesmíre, ktorého zložitosť a „fungovanie“ odкрýva veda a o iných vedeckých objavoch.

Dnes Boh už nemusí dokazovať ľuďom svoju moc a múdrosť (všemohúcnosť a vševeducnosť) tak ako v dávnej minulosti, t.j. pomocou mimoriadnych zázrakov, ktoré mohli vnímať i prostí ľudia svojimi piatimi zmyslami; dnes môže človek podobné (ba ešte podivuhodnejšie) zázraky denne pozorovať pomocou vedeckých prístrojov a metód.

Všetky veľké náboženstvá vždy hlásali, že existujú dve úrovne reality: je tu ľudský pohľad na realitu – realita tak ako ju vnímame my (empirická perspektíva), a potom je transcendentný pohľad (môžeme mu hovoriť aj Boží pohľad) na realitu – to je „realita ako taká“ (skutočná). My ľudia vidíme skreslene, obmedzené, žijeme v prchavom a povrchnom svete zdaní, kde rozoznávame prinajlepšom, ako sa veci javia byť. Môžeme však dúfať, že v novom živote (po vzkriesení) uvidíme všetko – vrátane Boha – tak, ako naozaj je.¹

Ktorý z týchto názorov je správny? Je naše vnímanie (prostredníctvom našich piatich zmyslov a nášho rozumu) jediné správne?

Prv než sa nad touto otázkou zamyslíme za pomoci významných filozofov Kanta a Schopenhauera, uveďme si niektoré známe skutočnosti: zmysly človeka majú obmedzenú rozlišovaciu schopnosť. Mnohé živé organizmy majú zmysly vybašené nielen oveľa vyššou rozlišovacou schopnosťou, ale majú dokonca zmysly, ktoré vnímajú realitu úplne inak ako človek. Vnímajú napr. také jej kvality, ktoré človek nedokáže vnímať, alebo vnímajú tie kvality, ktoré vníma síce aj človek, ale v oveľa väčšom (širšom) rozsahu. Keby sme mohli s nimi komunikovať, ich „opis reality“ by bol celkom isto úplne iný ako ten náš.

Je pravda, že človek má prístroje a metódy, ktoré mu čiastočne kompenzujú „nedokonalosť“ jeho analyzátorov (napr. zväčšia, poprípade priblížia mu predmety, ktoré nie je schopný vidieť, umožnia mu identifikovať chemické látky, ktoré on svojimi zmyslami nedokáže vnímať a pod.), ale napokon všetko (aj takto zväčšené, priblížené predmety, aj takto identifikované látky) prejde jeho zmyslami do jeho mozgu, a ten tieto vnemy spracuje obvyklým (ľudským) spôsobom. Nový obraz reality je teda síce podrobnejší, no nie zásade iný. Je to stále „obraz (ľudský obraz) reality“, nie realita sama. Ale je tu otázka: Nakoľko je tento *obraz* spoľahlivý? Alebo inak: aký je rozdiel medzi týmto obrazom reality a realitou samotnou?

Immanuel Kant, významný nemecký filozof doby „osvietenstva“, odhalil niečo, čomu by sme mohli hovoriť „osvietenský omyl“. A práve na tento omyl naletelo aj mnoho súčasných ateistov a „brightov“. Iný filozof Arthur Schopenhauer napísal vo svojom diele „Svet ako vôľa a predstava“: „Kantovo učenie od základov premení každú myseľ, ktorá ho pochopí. Zmena je tak zásadná, že ju môžeme nazvať intelektuálnym znovuzrodením... Následkom toho myseľ zistí základný klam a začne sa dívať na veci v úplne inom svetle.“

Osvietenský omyl spočíva v predstave, že ľudský rozum a veda môžu v zásade preniknúť do celej reality a porozumieť jej. Kant v „Kritike čistého rozumu“ ukazuje, že tento predpoklad je chybný. Ľudský rozum si kladie otázky – taká je jeho povaha –, ktoré nedokáže zodpovedať. Je dôležité zistiť, kde ležia jeho hranice. Sypať zo seba tvrdenia založené na rozume je hlúpe a dogmatické, ak nezistíme, aké tvrdenia je rozum schopný posúdiť.

¹ Apoštol Pavel napr. píše, že teraz vnímame hmlisto, poznávame čiastočne – „ako v zrkadle“, ale potom skutočne – ako „tvárou v tvár“ (1 Kor 13,12).

Kant vychádza z jednoduchej premisy: celé ľudské poznanie je založené na skúsenosti. Realitu nám sprístupňuje našich päť zmyslov. Zmyslové vnemy potom spracováva mozog (resp. centrálna nervová sústava). Našich päť zmyslov je jediným oknom, ktorým vnímame realitu. A Kant kladie zarážajúcu otázku: ako vieme, že ľudské vnímanie reality zodpovedá realite ako takej? Kantova otázka spoľahlivosti ľudského vnímania zamestnáva západných filozofov už od Descarta. Ako vieme to, o čom tvrdíme, že to vieme? (Rovnakou otázkou sa zaoberali napr. aj filozofi Locke, Berkeley, Hume a iní, ktorí však išli neraz do nezmyselných extrémov; ich úvahami sa tu nebudeme zaoberať).

Podľa Kanta existujú „veci o sebe“ – *nuomény*, o ktorých nemôžeme vedieť nič; poznáme iba vlastné vnemy týchto vecí, ktorým Kant hovoril *fenomény*. Kant nás teda doviedol k ohromujúcemu zisteniu, že ľudské poznanie nie je ohraničené iba tým, koľko reality okolo nás je, ale predovšetkým naším obmedzeným zmyslovým aparátom, ktorým túto realitu vnímame. Naše zmysly tvoria absolútnu hranicu nám dostupnej reality. Okrem toho realita, ktorej sa zmocňujeme, nie je realitou o sebe; je to iba vnímanie alebo „uchopenie“ reality. Kant argumentuje, že nemáme žiaden dôvod predpokladať, že naše vnímanie reality vôbec nejako pripomína realitu samotnú. Naše skúsenosti nikdy nepreniknú k veciam, ako naozaj sú. Táto realita nám zostane navždy skrytá. Prístupné sú nám iba „kópie“, nie originály. Pritom nemáme žiaden dôvod sa domnievať, že vôbec možno naše vnímanie s realitou („kópií s originálmi“) nejako zrovnávať; preto ak predpokladáme, že naša skúsenosť zodpovedá realite, dopúšťame sa nepodloženej skratky.

Kant pritom neznižuje význam skúseností a sveta fenoménov: je to veľmi dôležitý svet, už len preto, že nikam inam nemáme prístup. Skladá sa z neho celá naša skúsenosť, a preto je pre nás veľmi podstatný; je veľmi rozumné tento svet poznávať a odhaľovať jeho pravidlá pomocou vedy. Kant bol uznávaný vedec a matematik a nezľahčoval význam vedy. Tvrdil však, že veda sa zaoberá iba svetom fenoménov, a nie „druhou realitou“ – svetom *nuoménov*.

Tvrdil tiež, že niektorým faktom vo svete – napríklad morálke a slobodnej vôli – nemožno porozumieť, ak ignorujeme existenciu *nuomenálnej* sféry.

Proti Kantovi sa zodvihla vlna odporu. V súčasnosti sú jeho kritikmi najmä spomínaní „brights“, konkrétne Dennett. Kritizujú ho najmä tí, ktorí mu nerozumejú. Mnohí nedokážu na jeho argumenty reagovať, a preto predstierajú, že na ne nie je treba reagovať. Taký postoj by bolo možné nazvať „fundamentalizmom rozumu“: rozum si je tak istý sám sebou, že odmieta prijať rozumnú kritiku. Čiže rozum sa stal iracionálnym, pretože sa už spolieha na prostú intuíciu (či na tzv. „sedliacky rozum“). Ale takýto rozum nie je vždy spoľahlivým sprievodcom k pravde. Napr. podľa tohto rozumu je Zem nehybná a Slnko okolo nej obieha; podľa neho sú priestor a čas absolútne. Ale my vieme, že to je len zdanie, nie pravda. V podstate všetci veľkí objavitelia – od Koperníka cez Galileu, Newtona, Einsteina a Bohra až po Heisenberga – zásadne popreli „sedliacky rozum“. A dnes vieme, že títo „blázni“ mali pravdu.

Ilúzia realizmu spočíva v zamenení si nášho vnímania reality s realitou „samou o sebe“. Realisti ako Dennett sa považujú za neústupných empirikov, no nie sú empirickí natoľko, aby si uvedomili, že majú iba skúsenosti, a okrem nich už nič. Naopak, transcendentálny idealista Kant vychádza zo skúseností a postupuje po krokoch, ktoré je možné rozumovo zdôvodniť.

Zamieňanie si skúsenosti s realitou je istou skratkou, ale toto zlyhanie rozumu si málokto uvedomuje, pretože ľudská myseľ je náchylná k ilúzii, že realita je taká, akou ju vnímame. Ľudia, ktorí uvažujú takto iracionálne si paradoxne myslia, že kráčajú cestou rozumu.

Ľudský perцепčný aparát¹ tvorí celú oblasť ľudských skúseností. Tak tomu bolo a bude vždy pokiaľ sme ľuďmi. Ani vedecké objavy v budúcnosti túto hranicu neprelomia. Kant došiel k záveru, že problém ľudského rozumu je v najvšeobecnejšej rovine neriešiteľný. Ľudský rozum má svoje hranice, ktoré nemožno prekročiť.

Empirický svet, ktorý poznáme, však nie je jediným svetom, ktorý existuje. Toto je svet zdania, je pomínelý a je závislý na vyššej bezčasovej realite, ktorá je usporiadaná úplne inak než všetko to, čo poznáme, a je jedinou realitou, ktorá existuje trvalo. Kresťanstvo učí, že rozum síce môže zistiť, že táto vyššia realita existuje, ale nič viac – tu sa zastaví: nedokáže túto sféru skúmať ani jej porozumieť.

Kant dal síce v istom zmysle za pravdu náboženskému presvedčeniu o tom, že existuje okrem „nášho“ sveta (ktorý poznáme zmyslami) aj iný svet, transcendentálny, (ktorý je vlastne tým skutočným, reálnym), napriek tomu si musíme uvedomiť, že jeho úvahy sú úplne sekulárne: prišiel k nim iba pomocou rozumu, neopieral sa pritom o Bibliu, ani nepoužíval žiadnu náboženskú terminológiu. No tým, že ukázal hranice rozumu, „urobil miesto viere“ (to sú jeho vlastné slová). Kantova zásluha spočíva hlavne v tom, že strhol masku z osvietenského intelektuálneho sebaklamu, podľa ktorého jedinou cestou k realite a pravde je rozum a veda. Táto ilúzia pretrváva u mnohých ľudí dodnes. „Brights“ sa môžu naparovať ako chcú, no my vieme, že sú intelektuálne nahí. Vo svetle toho, čo o týchto veciach vieme (aj na základe Kantových úvah), vidíme, že to ateisti sú arogantnými dogmatikmi, a praví veriaci sú skromní a rozumní ľudia. Ateisti totiž zotrávajú v blude, že svojím rozumom dokážu prísť na všetko, zatiaľ čo veriaci pokorne uznávajú obmedzenosť svojho ľudského poznania, lebo vedia, že za našou realitou je ešte iná, väčšia, tá pravá, ktorej sa svojou myseľou a svojimi zmyslami nikdy nezmocníme.

M. B. Benjan

¹ T.j. receptory (päť zmyslov), ktoré vnímajú rôzne podnety z okolia, ich centrá v mozgu (ktoré dešifrujú a interpretujú informácie, ktoré prijali z receptorov) a nervy, ktoré informácie prenášajú.

Darček pre Vás:

Desiatky publikácií zadarmo

Radi by sme Vás upozornili, že teraz máte možnosť si pozrieť a gratis („free“) stiahnuť desiatky dokumentov v elektronickej podobe – vo formáte **PPS** („prezentácie“) a v **PDF** (články, fakty, úvahy). Stačí jednoducho kliknúť na názov zvoleného dokumentu v zozname, ktorý nájdete po zvolení voľby „**mimoknižné publikácie**“ (v sekcii „**Prejsť na:**“) na web-stránke:

www.knihy-benjan.sk

Ide o originálne publikácie s mnohými (často málo známymi) *faktami o pravde, poznávaní, ale aj o lži, podvádzaní a manipulovaní; o vede a viere; s faktami a úvahami o svete, o Bohu, ale i o Vás.* V mnohých pps dokumentoch („prezentáciách“) tiež nájdete *unikátne fotografie a krásne melódie.*

Okrem toho na tejto web-stránke nájdete **PONUKU KNÍH**, kde je vyše 20 titulov, ktoré si môžete objednať a ktoré nikde okrem u nás (a v internetovom kníhkupectve MARTINUS.sk) nedostanete. O knihách si tu môžete prečítať podrobné informácie – nielen o ich rozsahu, formáte, cene a špeciálnych zľavách, ale aj o ich obsahu (t.j. anotácie); z niektorých z nich sú dokonca k dispozícii aj ukážky (úryvky).

(Pozn.: ak ste túto informáciu dostali e-mailom, nemusíte otvárať váš prehliadač, stačí jednoducho kliknúť na tu uvedenú webovú adresu, t.j. na: www.knihy-benjan.sk).

So srdečným pozdravom

MBKB

mb@knihy-benjan.sk